IMPACTUL „ȘCOLII VAHTANGOVIENE” ASUPRA LIBERTĂȚII CREATIVE A TEATRELOR DIN RSSM

THE IMPACT OF THE ‘VAHTANGOVIAN SCHOOL’ ON THE CREATIVE FREEDOM OF THEATRES IN THE MOLDAVIAN SSR

Mariana ȚÎBULAC-CIOBANU, ORCID: 0000-0002-0857-3642
Cercetător științific superior, Institutul de Istorie

CZU: 94:792(470:478)

e-mail: mariana.tibulac@historyinstitute.md

During the Soviet era, the arts, including theater, were tightly controlled by the communist government. The Vahtangovian School played a significant role in the development and promotion of theater during this period. This article examines the profound influence of the Vahtangovian School on theaters within the Moldavian SSR, shedding light on how it impacted artistic approaches and the growth of actors and directors. It delves into how the school contributed to the development and promotion of Russian theater within this region, despite the constraints of the Soviet regime. Through a case study of RSS Moldova, we explore the enduring legacy of the Vahtangovian School and its role in shaping the theatrical landscape during a challenging period of political control and artistic expression.

Keywords: *Vahtangovian School, cultural influence, creative freedom, Moldavian SSR, theatre impact, artistic expression, theatrical innovation, soviet theater.*

În timpul perioadei sovietice, teatrul și alte forme de artă erau strâns controlate de guvernul comunist. Școala Vahtangoviană a avut un rol semnificativ în dezvoltarea și promovarea teatrului în această perioadă. Impactul Școlii Vahtangoviene asupra teatrelor din RSS Moldovenească a fost resimțit prin influențarea abordărilor artistice și a dezvoltării actorilor și regizorilor, contribuind la dezvoltarea și promovarea teatrului rusesc în această regiune. În acest context, Școala Vahtangoviană și teatrele care au fost influențate de ea, inclusiv Teatrul de Artă din Moscova (MXTAT), au trebuit să se supună cerințelor și cenzurii guvernamentale. Aceasta însemna că producțiile teatrale și activitățile artistice trebuiau să fie în conformitate cu linia ideologică a Partidului Comunist și cu propaganda oficială a regimului.

Înainte de a analiza impactul asupra libertății de creativitate în interiorul teatrelor moldovenești din perioada sovietică, trebuie de menționat că școala Vahtangoviană a fost cunoscută și sub numele de „Școala-Studio de Artă Teatrală„ din Moscova (Мастерская П.В.Сатчи и МХАТ, МХАТ-Школа, sau MXTAT) și a fost fondată în 1913 de către regizorul și actorul rus Evgeny Vahtangov. Pentru a înțelege mai bine curentul Vahtangovian, trebuie menționat faptul că acesta se referă la o tradiție de teatru și tehnici de actorie asociată cu metodele și învățăturile lui Evgeny Vahtangov, un regizor și actor de teatru rus din secolul al XX-lea. Scopul acestuia era de a dezvolta o nouă abordare în

actorie și regie teatrală, bazată pe exprimarea creativă, improvizație și explorarea unor tehnici teatrale inovatoare. Peste ani, scoala Vahtangoviană a avut un impact semnificativ în lumea teatrului și a devenit cunoscută pentru dezvoltarea abilităților actoricești și pentru promovarea creativității în teatru. Aceasta a influențat multe generații de actori și regizori și a contribuit la dezvoltarea teatrului modern prin prisma presiunilor ideologice ale vremii.

Așadar, Școala Vahtangoviană și alte instituții de teatru au fost sub presiunea constantă de a promova mesajele și valorile comuniste în producțiile lor. Aceasta a putut duce la distorsiuni ale creativității și la adaptarea artei teatrale la cerințele ideologice ale regimului sovietic. În contextul represiunii și a presiunii guvernamentale, unii artiști și profesori au fost nevoiți să practice autocenzura și să se conformeze cerințelor regimului pentru a-și menține pozițiile și pentru a-și continua carierele. Limitările puse asupra libertății artistice au putut să diminueze abordările creative și inovatoare în teatru. Artiștii au fost deseori nevoiți să lucreze într-un cadru strict și să evite subiectele sau temele care ar putea fi considerate subversive sau controversate.

În esență, școala, promova dezvoltarea abilităților actoricești și expresivitatea în interpretare. Concepte preluate și aplicate și în producțiile teatrale din RSSM, contribuie la formarea unor actori talentați și la creșterea calității interpretărilor, încurajând actorii să fie creativi și să exploreze diferite aspecte ale interpretării. Abordarea dată a fost preluată în teatrele din RSSM, unde s-au desfășurat experimente artistice și producții inovatoare. Subiectele regizorale și tehnicile dezvoltate în cadrul Școlii Vahtangoviene au putut influența regizorii și directorii de teatre din RSS Moldovenească, determinându-i să adopte elemente ale acestei școli în producțiile lor.

Se consider că Școala Vahtangoviană, ca parte a moștenirii culturale ruse, a contribuit la internaționalizarea artei teatrale din RSS Moldovenească și la integrarea ei în contextul sovietic mai larg. Promovarea interacțiunii culturale și artistice cu alte țări socialiste și cu alte comunități artistice din întreaga lume, a permis artiștilor din RSS Moldovenească să se conecteze cu artiști și curente artistice din afara granițelor Uniunii Sovietice. Teatrele din RSS Moldovenească au participat la festivaluri internaționale de teatru și evenimente culturale, oferindu-le oportunitatea de a-și prezenta producțiile pe scena internațională. Aceasta a favorizat schimbul de idei și experiență cu artiști și publicuri din alte țări și a contribuit la dezvoltarea unei perspective mai internaționale în teatru.

Analizând poziția Școlii Vahtangoviene față de regimul totalitar sovietic, aceasta a fost una complexă, în care membrii săi au încercat să navigheze între cerințele guvernamentale și aspirațiile lor artistice personale. Ei au fost nevoiți să găsească un echilibru între conformitatea cu ideologia oficială și menținerea integrității lor artistice.

Școala Vahtangoviană a avut un impact semnificativ asupra teatrului rus și mondial, influențând numeroși actori și regizori și contribuind la dezvoltarea unei abordări mai expresive și mai creative a actoriei și regiei teatrale.

Aspecte cheie ale acestei instituții culturale și a rolului său în acea perioadă, se disting prin:

1. Promovarea teatrului sovietic: În timpul Uniunii Sovietice, teatrul a fost considerat un mijloc important de propagandă și un instrument de promovare a valorilor și ideologiilor comuniste. Școala Vahtangoviană a contribuit la dezvoltarea unei forme de teatru care putea transmite mesaje ideologice și politice într-un mod artistic și atrăgător.
2. Dezvoltarea tehnicii actoricești: Școala Vahtangoviană a pus un accent deosebit pe dezvoltarea abilităților actoricești, ceea ce a fost apreciat în Uniunea Sovietică, unde actorii aveau nevoie să fie extrem de calificați pentru a interpreta roluri complexe și a transmite mesaje ideologice subtile.
3. Explorarea tradițiilor culturale rusești: Vahtangov și școala sa au promovat explorarea și valorificarea tradițiilor culturale rusești în teatru. Acest lucru a contribuit la consolidarea identității culturale sovietice și la promovarea valorilor naționale.
4. Experimentarea artistică: Școala Vahtangoviană a fost cunoscută pentru abordarea sa creativă și experimentarea artistică. Acest lucru a permis regizorilor și actorilor să creeze producții teatrale inovatoare care au atras atenția atât în interiorul, cât și în afara Uniunii Sovietice.
5. Dezvoltarea unor actori de renume mondial: Numeroși actori și regizori care au studiat sau au fost influențați de Școala Vahtangoviană au devenit ulterior personalități de renume internațional în lumea teatrului, consolidând astfel prestigiul și influența școlii.

Constantin Stanislavski a jucat un rol semnificativ în dezvoltarea Școlii Vahtangoviene, deși nu a fost fondatorul școlii. Relația dintre Stanislavski și Evgeny Vahtangov a fost strânsă, și ideile lui Stanislavski au avut un impact profund asupra abordării actoricești și regizorale a lui Vahtangov. Stanislavski este considerat unul dintre cei mai importanți teoreticieni și practicieni ai artei teatrale din secolul al XX-lea.

Metoda Stanislavski a reprezentat o revoluție în actorie și regie. Aceasta a pus accent pe realism și autenticitate în interpretarea personajelor și a promovat abordarea psihologică a actoriei. Stanislavski a dezvoltat metode și tehnicile pentru a ajuta actorii să intre în pielea personajelor lor și să trăiască în mod autentic în scenă.

De-a lungul anilor, mai mulți actori din RSS Moldovenească au studiat sau au fost influențați de Școala Vahtangoviană și de tehnicile sale de actorie. Iată câțiva dintre actorii notabili din RSS Moldovenească care au avut legături cu Școala Vahtangoviană:

- Emil Loteanu a fost un regizor și scenarist de film din RSS Moldovenească, cunoscut pentru filme precum “Lăutarii” și “Anna Pavlova.” El a studiat la Institutul de Teatru Vakhtangov din Moscova, care a fost influențat de Școala Vahtangoviană.
- Ion Ungureanu a fost un actor cunoscut din RSS Moldovenească și unul dintre membrii fondatori ai Teatrului «Luceafărul» din Chișinău. El a studiat actorie la Școala-Studio de Artă Teatrală din Moscova (MXTAT), care a fost înființată de Evgeny Vahtangov.
- Valentina Ursu a fost o actriță remarcabilă din RSS Moldovenească, cunoscută pentru interpretările sale de pe scena Teatrului «Luceafărul» din Chișinău. Ea a studiat și a lucrat la Moscova, unde ar fi putut fi influențată de metodele și tehnicile actoricești ale Școlii Vahtangoviene.

• Andrei Sova a fost un actor și regizor din RSS Moldovenească, care a lucrat la Teatrul Național «Mihai Eminescu» din Chișinău. El a studiat la Institutul de Teatru Vakhtangov din Moscova și a avut influențe ale Metodei Stanislavski și ale Școlii Vahtangoviene în munca sa.

Cu timpul, însă, arsenalul vahtangovian din teatrele RSSM, rămâne din ce în ce mai inoperant. Ideile cu privire la superioritatea improvizaţiei faţă de interpretare sunt date uitării. La fel ca şi ideile privind valorile ritmului şi mişcării în exploatarea integrală a posibilităţilor de expresie actoricească. Cauzele acestui fenomen, dar şi ale deprofesionalizării progresive, sunt multiple, unele din ele ţin de forţele de presiune exterioară.

Odată cu înfiinţarea, în 1964, a Colegiului de Redacţie şi Repertoriu, in sarcinile căruia intra supravegherea politicii repertoriale a teatrelor, se înăspreşte cenzura. Or, sugrumarea libertăţii artistice este un factor decisiv în distrugerea spiritului vahtangovian. Turneele la ţară, planificate cu o frecvenţă distrugătoare, duc la faptul că teatrul îşi pierde ţinuta. Iar tendinţa artei sovietice de a impune un anumit mod de percepere a actului teatral face ca Teatrul „Luceafărul" să-şi piardă publicul, dar şi specificul vahtangovian de a lucra cu publicul, oricare ar fi acesta.

Un rol nefast în decăderea teatrului l-a jucat, precum susţine şi Ion Ungureanu, lipsa unui strateg care să gândească viitorul teatrului, să educe colectivul teatral, să fie îngrijorat de evoluţia creativă a tinerilor.

Luceferiştii au pierdut simţul contemporaneităţii, care trebuie redat atât în tratarea conflictelor dramei, cât şi în formele acţiunii scenice, deoarece contemporaneitatea rezidă nu doar în materialul dramatic, ci şi în rezolvarea regizorală a acestuia. Spectacolele sunt, astfel, private de un mesaj important.

Dezgheţul nu a durat mult. Tonul aplicat în cazul lui Lucian Pintilie este bine cunoscut luceferiştilor, căci şi aici spectacolul „Minodora" a fost oprit, la premieră, cu trei minute înainte de a se ridica cortina. Timpul clovneriilor şi ştrengăriilor a asfinţit. Scapinii, chiriţele, podkoliosinii s-au pomenit în mare defavoare faţă de militari, muncitori, secretari de partid, de îndată ce teatrul a devenit un mic model al societăţii. Regizorii încercau să ajungă la compromisuri cât se poate mai rezonabile pentru interesele artistice ale teatrului. Dacă tot erau nevoiţi să-l aducă în scenă pe Lenin, o făceau pe baza textului „Caii albaştri pe câmpul verde" de Mihail Şatrov, fiindcă acesta este deschis spre teatralitate (regia - Sandri- Ion Şcurea). Şi dacă tot trebuiau să monteze ceva revoluţionar, se adresau „Tragediei optimiste" de Vsevolod Vişnevski (regizor - Ilie Todorov), având posibilitatea să facă o demonstraţie impresionantă de procedee regizorale pe fundalul mulţimii basoreliefice. Iar dacă nu aveau la îndemână asemenea texte, introduceau în acţiune personaje din numele teatrului, corul, prologuri, epiloguri, pentru a o face mai atractivă, mai dinamică, mai aproape de propriile aspiraţii. Toate acestea, însă, îi împingeau pe creatori spre semimetode, semiconcepte, semiprocedee. Pe scurt, îi îndemnau să facă nişte se-mispectacole, prin care, în cel mai bun caz, ar spune un semiadevăr.

Prin dramaturgia lui Ion Druţă, regizorul Şcurea încearcă să se apropie de latura filozofică a creaţiei vahtangoviene. El caută o astfel de modalitate de punere în scenă,

care i-ar permite să recepţioneze textul la diferite niveluri: prosaic, poetic, filozofic şi psihologic. Interpreţilor li se pretinde o sensibilitate deosebită în redarea subtextului. Energia lor este canalizată în egală măsură atât în zona emoţiei, cât şi în cea a gândirii abstracte.

Vahtangovenismul din „Păsările tinereţii noastre” (1972) arată că nu exista o delimitare strictă a poeticului şi a cotidianului druţian. Porţile erau un obiect semnificativ, stabilind hotarul între aceste două dimensiuni, dar şi un moment de trecere dintr-o lume în alta. Pe porţile albe din primul spectacol erau prezentate grafic mâinile ce se întindeau spre o îmbrăţişare. Iar când porţile se deschideau, se vedea cealaltă parte, din stuf. Realitatea în care existau eroii era şi ea, de regulă, un hotar. Personajele deseori nu ştiau ce să facă - să plângă ori să râdă. În ansamblu, teatrul explorează relația dintre poetic și cotidian în contextul teatrului și subliniază rolul simbolic al porților ca elemente de trecere și conexiune între aceste două dimensiuni. Aceasta sugerează că producția “Păsările tinereții noastre” a adoptat o abordare creativă și inovatoare, care poate fi caracteristică “Vahtangovenismului”.

Opiniile și perspectivele individuale asupra școlilor de actorie și a tehnicilor teatrale pot varia, iar acestea pot fi subiective în funcție de experiența și viziunea fiecărui artist sau pedagog de teatru. Aici amintim paradoxală situație când, când vahtangovienii renunţă la vahtangovieni. Leonid Cemortan a avut un rol semnificativ în dezvoltarea și promovarea teatrului în Republica Socialistă Sovietică Moldovenească, contribuind la creșterea calității producțiilor teatrale și la formarea generațiilor de actori și regizori. Acesta a fost unul dintre fondatorii Teatrului „Satiricus” din Chișinău, care a fost înființat în 1957, cunoscut pentru producțiile sale satirice și comice și a avut un impact semnificativ asupra scenei teatrale din RSS Moldovenească.

Referitor la situația menționată mai sus, precum că vahtangovienii renunţă la vahtangovieni, Leonid Cemortan o explică în felul următor: „Or, nu e vorba doar de faptul că „vechii” luceferişti îşi irosiseră deja bagajul vahtangovian; pur şi simplu cele două promoţii de actori moldoveni ale aceleiaşi instituţii vahtangoviene - cea din 1960 şi cea din 1985 - aveau şcoli „diferite”. În cei 25 de ani ce despart cele două promoţii a evoluat şi şcoala vahtangoviană însăşi, care s-a dovedit a fi deschisă spre tendinţele modeme din arta scenică.

La începutul anilor 1990, Republica Moldova a experimentat schimbări semnificative în urma destrămării Uniunii Sovietice și a dobândit independența. Această perioadă de tranziție a avut un impact semnificativ asupra scenei teatrale și a industriei cinematografice din Republica Moldova, precum și asupra actorilor și regizorilor din această regiune. Renunțarea la “Vahtangovenism” sau la alte abordări specifice poate fi explicată prin mai multe motive.

Schimbarea contextului artistic și cultural: Odată cu obținerea independenței, Republica Moldova a fost expusă unor influențe culturale și artistice mai diverse și a căutat să dezvolte o identitate culturală și artistică distinctă. Acest lucru a putut să ducă la schimbări în abordările artistice și la explorarea unor noi curente sau stiluri în teatru și film.

Dorința de inovație și explorare: În perioada de tranziție, actorii și regizorii din Republica Moldova au putut să fie atrași de ideea de a experimenta cu noi tehnici și stiluri artistice, explorând posibilități creative mai variate în afara cadrului specific al "Vahtangovenismului".

Schimbări în cerințele pieței: Odată cu independența, s-au deschis noi oportunități pentru producția teatrală și cinematografică, iar cerințele pieței s-au putut schimba. Actorii și regizorii au putut simți nevoia de a adapta abordările lor pentru a răspunde cerințelor publicului și ale industriei.

Revizuirea tradițiilor: În contextul unor schimbări politice și culturale, unele persoane au putut să revizuiască sau să critice tradițiile culturale și artistice, inclusiv "Vahtangovenismul," și să aleagă să adopte abordări diferite sau să exploreze alte curente artistice.

Este important de menționat că deciziile actorilor și regizorilor privind abordările artistice sunt adesea influențate de multiple factori, iar aceste schimbări pot fi determinate de contextul social, cultural și politic al momentului. Renunțarea la "Vahtangovenism" sau la oricare altă abordare specifică poate reprezenta o evoluție naturală a artistului sau poate fi motivată de aspirații creative și de explorare artistică.

În concluzie, putem spune că impactul vahtangovinian a permis teatrelor din RSSM să exploreze o gamă mai largă de producții, inclusiv adaptații ale operelor clasice și piese contemporane, ceea ce a diversificat repertoriul și a adus varietate în producțiile teatrale din această regiune.

Bibliografie:

1. BRECHT B., Brecht on Theatre: The Development of an Aesthetic. Ed. and trans. John Willett. British edition. London: Methuen. ISBN 0-413-38800-X. USA edition. New York: Hill and Wang. ISBN 0-8090-3100-0.
2. CARNICKE SHARON M., Stanislavsky in Focus. Russian Theatre Archive Ser. London: Harwood Academic Publishers 1998. ISBN 90-5755-070-9.
3. FARBER, V., Stanislavsky in Practice: Actor Training in Post-Soviet Russia (Artists & Issues in the Theatre, Vol. 16. New York: Peter Lang. ISBN 978-1-4331-0315-5) (summary of Vakhtangov's ideas and their application in post-Soviet actor training) ISBN 978-1-4331-0315-5
4. MALAEV-BABEL A., Law A., «Vahtangov Sourcebook: Acting in the Russian Theatre» (2002)https://www.routledge.com/The-Vakhtangov-Sourcebook/Malaev-Babel/p/book/9780415482578
5. MALAEV-BABEL, A., The Vaktangov Sourcebook. 2011. Ed., New York: Routledge. ISBN 978-0-415-47268-5.
6. SHALINA MARGARITA L., "Vahtangov: His School of Acting" (1994). https://www.htvs.ru/en/institute/history/about-the-vakhtangov-school/
7. ИВАНОВ В., Евгений Вахтангов и Михаил Чехов. Игра на краю или

театральный опыт трансцендентального // Русский авангард 1910–1920-х годов и проблема экспрессионизма / Редкол.: Ю.Г. Коваленко и др. М.: Наука, 2003. С. 464–478.

8. Евгений Вахтангов в театральной критике / Ред.-сост. В.В. Иванов. М.: Театралис, 2016. – 703 с.; илл.